

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ АГРАРНИХ НАУК УКРАЇНИ

**НАЦІОНАЛЬНИЙ НАУКОВИЙ ЦЕНТР
«ІНСТИТУТ АГРАРНОЇ ЕКОНОМІКИ»**

ХАЄЦЬКА ОЛЬГА ПЕТРІВНА

УДК 658:664.1:330.131.5(043.3)

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ
ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ
ЦУКРОБУРЯКОВОГО ВИРОБНИЦТВА**

08.00.03 – економіка та управління національним господарством

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Київ – 2015

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Національному науковому центрі «Інститут аграрної економіки»
Національної академії аграрних наук України

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор,
заслужений економіст України
КОДЕНСЬКА Марія Юхимівна,
Академія праці, соціальних відносин і туризму,
завідувач кафедри економіки підприємства і менеджменту

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, доцент
ЛУЗАН Юрій Якович,
Федерація аудиторів, бухгалтерів і фінансистів
АПК України,
голова спостережної ради

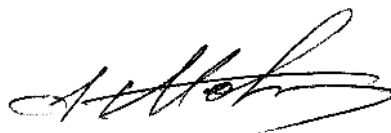
кандидат економічних наук, доцент,
старший науковий співробітник
СТАСІНЕВИЧ Світлана Анатоліївна,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України,
доцент кафедри біржової діяльності

Захист відбудеться « 21 » квітня 2015 р. о 13⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої
вченої ради Д 26.350.01 в Національному науковому центрі «Інститут аграрної
економіки» за адресою: 03127, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 10, конференц-зал, 3-й
поверх, к.317.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного наукового
центру «Інститут аграрної економіки» за адресою: 03127, м. Київ, вул. Героїв
Оборони, 10, 2-й поверх, к. 212

Автореферат розісланий « 13 » березня 2015 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

М.Й. Малік

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Продовольче забезпечення населення України безпосередньо залежить від формування і стабільного розвитку продовольчих підкомплексів, у структурі яких особливе місце посідає цукробурякове виробництво, зважаючи на багатокomпонентність його вихідної продукції та її використання у багатьох галузях економіки. Ефективність функціонування цукробурякового виробництва можливе на основі сформованого організаційно-економічного механізму з обґрунтованою системою його важелів, мотивацій, інструментів, що стимулюють взаємовідносини між підприємствами різних сфер. При цьому мають бути враховані природно-кліматичні особливості, розміщення галузі буряківництва та відповідність виробничих потужностей обсягам переробки коренеплодів, продуктивні та маркетингові характеристики виробництва різних сортів і гібридів цукрових буряків, технологічні схеми їх переробки, ринкова кон'юнктура, що зумовлює результативність господарських процесів і підвищення ефективності цукробурякового виробництва.

Забезпечення ефективного функціонування й стабілізації розвитку галузі потребує збалансованих заходів впливу організаційного та економічного спрямування як головного положення формування організаційно-економічного механізму підвищення ефективності цукробурякового виробництва та є важливим напрямом активізації розвитку галузі на основі більш раціонального й економного використання матеріально-технічних ресурсів, сприяння вирішенню інших суспільних завдань, що й визначає актуальність дослідження в теоретичному та практичному плані.

Особливості формування господарського механізму, його економічні й організаційні складові досліджували такі вчені, як Л. Абалкін, В. Андрійчук, В. Амбросов, І. Артоболевський, О. Ємельянов, Й. Завадський, Ю. Лузан, І. Лукінов, П. Макаренко, М. Малік, В. Месель-Веселяк, Т. Маренич, О. Могильний, П. Саблук, Л. Худолій, О. Шпичак та багато інших вчених.

Проблеми стабільного розвитку цукробурякового виробництва, теоретичні, методологічні та практичні аспекти його функціонування на інвестиційно-інноваційній основі, диверсифікація використання вихідної продукції галузі були предметом дослідження багатьох науковців: В. Бондаря, П. Борщевського, О. Варченко, П. Гайдучького, О. Зайця, Г. Калетніка, О. Каневського, М. Коденської, М. Роїка, В. Пиркіна, С. Стасіневич, А. Фурси, М. Ярчука та інших.

Цукробурякове виробництво функціонує в ринковому середовищі, основні характеристики якого (ціна, попит, пропозиція і конкуренція) не є стабільними, що потребує розробки системного організаційно-економічного механізму та диференційованих важелів впливу залежно від зміни зовнішніх умов господарювання. Складнощі трансформаційних процесів та відсутність комплексних ґрунтовних досліджень зазначених аспектів щодо підвищення ефективності цукробурякового виробництва обумовили вибір теми дослідження, визначила його мету та завдання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконувалася відповідно до плану науково-дослідних робіт Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки» на 2006 – 2010 рр. за темою «Опрацювати науково-методичні засади забезпечення розширеного відтворення сільськогосподарського виробництва в господарських формуваннях ринкового типу» (номер державної реєстрації 0110U002927) та на 2011–2015 рр. за темою «Наукові засади забезпечення конкурентоспроможності виробництва сільськогосподарської продукції, ефективної діяльності господарських формувань і галузей в аграрному секторі економіки України» (номер державної реєстрації 0111U002292), у межах яких дисертантом внесено пропозиції щодо обґрунтування системи складових організаційно-економічного механізму підвищення ефективності цукробурякового виробництва.

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційного дослідження є розробка теоретико-методичних і практичних засад та пропозицій з формування організаційно-економічного механізму підвищення ефективності цукробурякового виробництва з урахуванням особливостей його розвитку.

Відповідно до поставленої мети було визначено до виконання такі наукові завдання:

- поглибити теоретичні основи та дослідити складові організаційно-економічного механізму;
- узагальнити особливості організаційно-економічного механізму підвищення ефективності цукробурякового виробництва;
- систематизувати методичні підходи до оцінки впливу елементів організаційно-економічного механізму на рівень ефективності функціонування цукробурякового виробництва;
- оцінити дію складових організаційно-економічного механізму за етапами розвитку цукробурякового виробництва;
- визначити вплив інструментів організаційно-економічного механізму на ефективність функціонування цукробурякового виробництва;
- з'ясувати дію державного регулювання експортно-імпортних операцій на підвищення ефективності цукробурякового виробництва;
- розробити пропозиції з поглиблення спеціалізації цукробурякового виробництва на основі забезпечення раціональності розміщення галузі;
- запропонувати шляхи удосконалення організаційно-економічного механізму диверсифікації продукції в цукробуряковому виробництві.

Об'єктом дослідження є процес формування організаційно-економічного механізму підвищення ефективності цукробурякового виробництва.

Предметом дослідження визначено сукупність теоретичних, методичних і науково-практичних засад формування організаційно-економічного механізму підвищення ефективності цукробурякового виробництва.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертаційної роботи є системний підхід до вивчення досліджуваних явищ і процесів та діалектичний метод

пізнання, що дозволили розглянути процеси, пов'язані з формуванням організаційно-економічного механізму підвищення ефективності цукробурякового виробництва. При написанні дисертаційної роботи були використані такі методи досліджень: монографічний – для вивчення залучення складових організаційно-економічного механізму цукробурякового виробництва на господарському рівні; економіко-статистичний – у процесі дослідження сучасного стану розвитку цукробурякового виробництва, визначення оптимальних обсягів виробництва цукрових буряків; дедуктивний – при теоретичному осмисленні проблемних аспектів й уточненні окремих понять і термінів; групування – для виявлення залежності результативності виробництва від впливу факторів; абстрактно-логічний – у процесі формулювання висновків.

Інформаційною базою дослідження були: національне законодавство, зокрема, Закони України, Укази Президента України, Постанови Кабінету Міністрів України, офіційні матеріали Міністерства аграрної політики та продовольства України та інших центральних органів виконавчої влади, дані Державної служби статистики України та Головного управління статистики у Вінницькій області, Національної асоціації цукровиків України «Укрцукор», Асоціації виробників цукру «Поділляцукор», публікації вітчизняних та іноземних учених, інформаційні ресурси всесвітньої мережі Internet та результати особистих спостережень автора.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в поглибленні теоретичних і методичних засад формування організаційно-економічного механізму підвищення ефективності цукробурякового виробництва. Основні результати дисертаційного дослідження, що характеризують його наукову новизну, полягають у наступному:

вперше:

– науково обґрунтовано визначення поняття «організаційно-економічний механізм підвищення ефективності цукробурякового виробництва» як систему організаційних та економічних важелів, заходів, інструментів і стимулюючих взаємозв'язків, що сприяє раціоналізації виробничих процесів та інтенсивному використанню ресурсів суб'єктами господарювання на основі спеціалізації, концентрації, інтеграції та диверсифікації виробництва відповідно до визначених цілей галузевого розвитку;

удосконалено:

– визначення сутності «організаційний механізм» як складової «організаційно-економічного механізму», що спричиняє керуючий вплив на господарські процеси та суб'єкти господарювання через чіткий розподіл повноважень за рівнями галузевої структури управління та ефективну систему заходів щодо реалізації економічних положень нормативно-правових актів, стратегічних і програмних документів, що забезпечують досягнення цілей розвитку;

дістали подальшого розвитку:

– концептуальні засади формування організаційно-економічного механізму підвищення ефективності цукробурякового виробництва, що включають диференційоване застосування специфічних і загальногалузевих організаційних та економічних важелів, інструментів і зв'язків, раціональне розміщення галузі з

урахуванням впливу ґрунтово-кліматичних умов на процес виробництва і мінімізації витрат, диверсифікацію використання продукції галузі як фактору послаблення ризиків ринкової економіки, що визначатиме результати господарської діяльності досліджуваного підкомплексу;

– визначення дії організаційно-економічного механізму на підвищення ефективності цукробурякового виробництва на основі модельної диференційованої оцінки шляхом використання інтегрального коефіцієнта, як суми впливу окремих складових механізму на загальну ефективність цукробурякового виробництва, що є синергетичним результатом комбінованого застосування розрахункового та експертного методів оцінювання;

– концептуальні підходи узгодження функцій організаційно-економічного механізму цукробурякового виробництва із загальними функціями управління (планування, організації, аналізу, регулювання, стимулювання), що визначає спрямованість даного механізму на забезпечення досягнення визначених галузевих цілей розвитку з урахуванням процесів глобалізації, організаційної структури та інших складових і факторів господарської діяльності в галузі.

Практичне значення одержаних результатів. Полягає в тому, що викладені в дисертаційному дослідженні основні пропозиції можуть бути використані для вдосконалення організаційно-економічного механізму та забезпечення ефективного функціонування цукробурякового виробництва.

Науково-методичні розробки автора були використані для обґрунтування організаційно-економічних засад удосконалення управління розвитком цукробурякового підкомплексу Вінницької області з метою збільшення виробництва цукрових буряків, зменшення втрат продукції при їх переробці та формування паритетних взаємовідносин між суб'єктами господарювання. Пропозиції здобувача знайшли застосування в Стратегії збалансованого регіонального розвитку Вінницької області на період до 2020 року в частині врахування методичних підходів щодо критеріїв і показників відбору більш ефективних суб'єктів господарювання для участі у виконанні поставлених нею завдань (довідка Департаменту агропромислового розвитку Вінницької обласної державної адміністрації № 01-01-29/214 від 04.02.2014 р.). Пропозиції з оптимізації господарської програми ТОВ «Оратівлатінвест» Оратівського району Вінницької області залежно від впливу факторів зовнішнього середовища використання інструментів організаційно-економічного механізму регулювання діяльності підприємства знайшли практичне впровадження при обґрунтуванні параметрів господарської програми за визначеними типами умов господарювання, уточнення договірних засад співпраці з постачальниками ресурсів та покупцями сільськогосподарської продукції (довідка ТОВ «Оратівлатінвест» № 37а від 22.01.2014 р.). Пропозиції автора використовуються для вдосконалення економічних взаємовідносин ТОВ «Іллінецький цукровий завод» з виробниками цукрових буряків та при використанні різних інструментів організаційно-економічного механізму регулювання діяльності підприємства, що дає можливість уточнювати

договірні засади співпраці з постачальниками із урахуванням рівня матеріально-технічного забезпечення (довідка № 28-з від 07.02.2014 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є завершеною науковою роботою автора. Наведені в ній результати наукових досліджень, висновки і пропозиції є особистими розробками і повністю належать автору.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертаційного дослідження доповідались і отримали схвалення на: Всеукраїнській науковій конференції молодих вчених (м. Умань, 21-22 лютого 2007 р.); Міжнародній науково-технічній конференції «Земля України – потенціал енергетичної безпеки держави» (м. Вінниця, 24-26 березня 2010 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Трансформаційна динаміка розвитку агропромислового виробництва» (м. Вінниця, 15-16 березня 2012 р.); II Міжнародній науково-практичній конференції «Реформування економічної системи України в контексті міжнародного співробітництва» (м. Вінниця, 19-23 травня 2014 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Менеджмент XXI сторіччя» (м. Вінниця, 22-23 травня 2014 р.).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження опубліковані в 19 наукових працях загальним обсягом 7,6 друк. арк., у тому числі 14 статей у наукових фахових виданнях (з яких 1 – у виданні, що входить до наукометричних баз та 1 – в електронному науковому фаховому виданні), та 5 тез доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, додатків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг дисертації становить 241 сторінку комп'ютерного тексту, основний зміст викладено на 194 сторінках. Робота містить 33 таблиці на 31 сторінці, 13 рисунків на 12 сторінках, 18 додатків на 27 сторінках. Список використаних джерел включає 221 найменування на 20 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У першому розділі – «Теоретико-методологічні основи організаційно-економічного механізму підвищення ефективності цукробурякового виробництва» – висвітлено теоретико-методологічні засади організаційно-економічного механізму як економічного поняття, його дію на підвищення ефективності функціонування цукробурякового виробництва та узагальнено методичні підходи до оцінки впливу на ефективність галузі.

Встановлено відсутність однастайності серед вітчизняних та іноземних науковців щодо тлумачення поняття «організаційно-економічний механізм». У переважній більшості проаналізованих наукових праць увага акцентується на характеристиці елементів організаційно-економічного механізму без урахування взаємозв'язків між ними, що виключає комплексне розкриття сутнісної значущості та впливу на результативність господарських процесів.

У дисертаційній роботі обґрунтовано сутність поняття організаційно-економічний механізм відносно цукробурякового виробництва з урахуванням галузевої специфіки та дотриманням вимог системного підходу. Розглянуто особливості взаємозв'язків між суб'єктами організаційної структури управління цукробуряковим виробництвом щодо забезпечення виконання його суспільних функцій, спрямованих через поєднане використання методів та економічних і організаційних важелів на досягнення запланованих показників розвитку, а в разі потреби – їх коригування.

Організаційно-економічний механізм підвищення ефективності цукробурякового виробництва, з одного боку, є однією з ключових функцій загального менеджменту, а з іншого – системою важелів, засобів, інструментів щодо впорядкування виробничої й організаційної структури, спрямованих на підвищення ефективності виробничої діяльності. При цьому органічною основою економічного механізму є економічні положення законодавчих актів. У свою чергу організаційний механізм, як складова організаційно-економічного механізму за спрямованістю охоплює всі його елементи, передбачає здійснення організаційних заходів з реалізації економічних положень нормативно-правових актів, впорядкування організаційної структури функціонування та управління.

Умовою забезпечення дієвості організаційно-економічного механізму підвищення ефективності цукробурякового виробництва є врахування таких факторів: ґрунтово-кліматичних і господарських особливостей виробництва, зберігання й переробки цукрових буряків, застосування сучасних новітніх технологій, раціональних рівнів спеціалізації галузі в межах природно-кліматичних зон, адміністративно-територіальних районів, диверсифікації використання продукції, вітчизняної та зовнішньої ринкової кон'юнктури; системи внутрішньогалузевих, міжгалузевих і зовнішньогалузевих відносин. Перелічені фактори взаємозалежні та взаємообумовлені, впливають на ефективність як прямо, так і опосередковано, тому досягнення максимальної ефективності за певної забезпеченості виробничими ресурсами можливе лише за умови їх оптимального поєднання.

На сучасному етапі комплексне врахування різних аспектів організаційно-економічного механізму підвищення ефективності цукробурякового виробництва слід досягати через інтегрування елементів його економічної й організаційної складової, системи зв'язків та організаційної структури за рівнями управління (рис. 1).

Дослідженням доведено, що ефективне впровадження складових організаційно-економічного механізму цукробурякового виробництва на мікроекономічному або галузевому рівні потребує дотримання таких принципів: стійкості виробництва цукрових буряків і цукру; гнучке реагування на впливи зовнішнього середовища; забезпечення відповідності виробничих потужностей цукрових заводів потребам галузі буряківництва і їх розміщення; стимулювання інноваційного оновлення; підвищення інвестиційної привабливості. Умовою

забезпечення належної дієвості механізму є його відповідність стратегії, політиці розвитку галузі та програмних документам щодо їх реалізації.

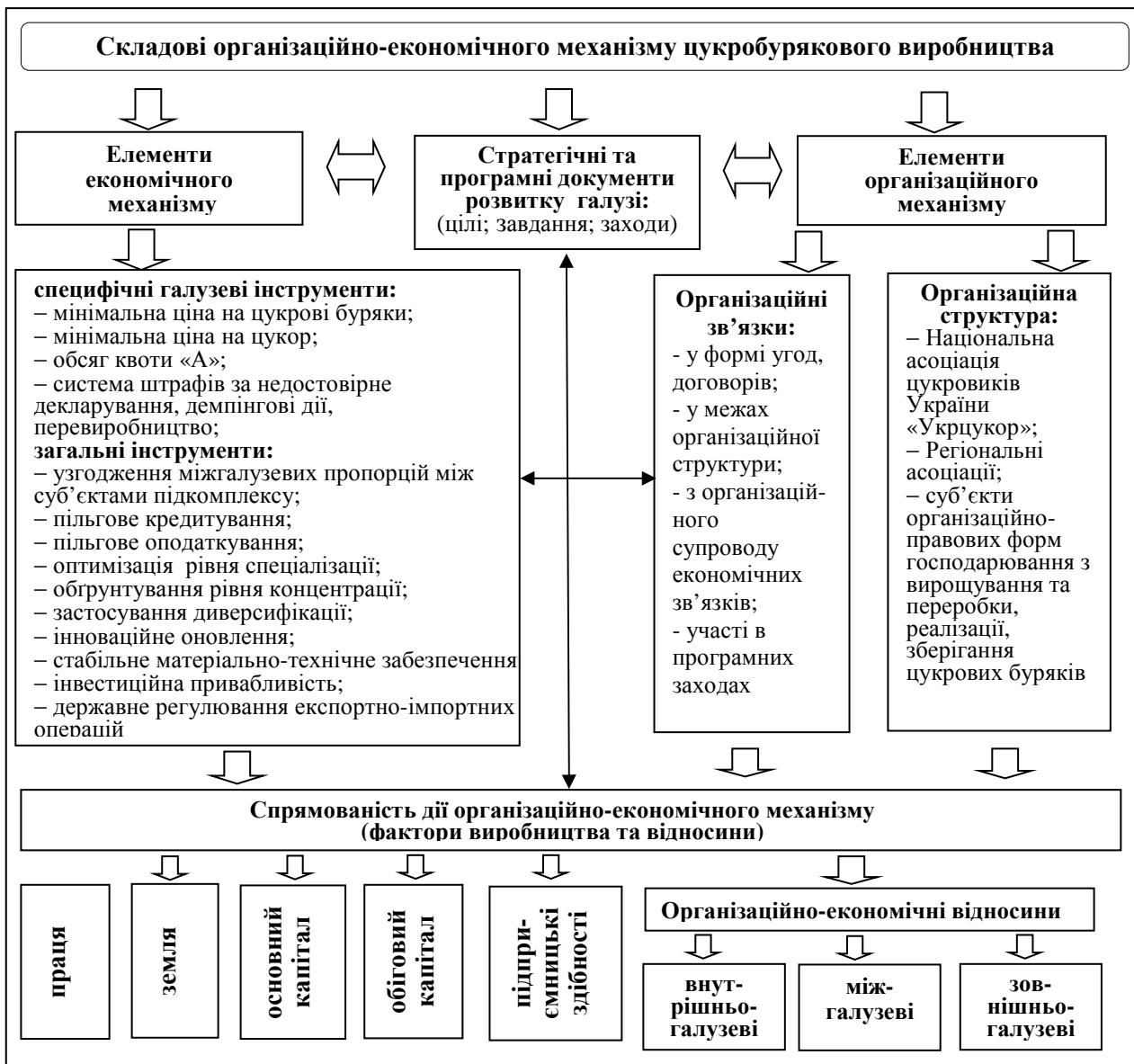

Рис. 1. Організаційно-економічний механізм цукробурякового виробництва

Визначення сукупної дії механізму на підвищення економічної ефективності цукробурякового виробництва пропонується здійснювати на основі використання диференційованої оцінки від задіяння складових організаційного й економічного механізмів із розрахунком відповідних ефектів та впливу елементів механізму на загальну ефективність виробництва. У цьому разі при розрахунку загального ефекту можна використовувати абсолютні показники (рівень доходу, прибутку, економії витрат) та відносні показники (підвищення рентабельності, маса прибутку). Ефект як від організаційного, так і від економічного механізмів виявляється у величині загального ефекту організаційно-економічного механізму.

Важелями забезпечення виробництва якісної продукції, досягнення стійкості параметрів функціонування галузі є впорядкування та дотримання раціональності розміщення та обґрунтованих напрямів диверсифікації використання продукції галузі.

У другому розділі – **«Оцінка дії організаційно-економічного механізму на ефективність функціонування цукробурякового виробництва»** – досліджено дію та висвітлено особливості організаційно-економічного механізму за історичними етапами розвитку і становлення цукробурякового виробництва, виявлено вплив важелів організаційної та економічної складової, а також державного регулювання експортно-імпортних операцій на ефективність галузі.

Розвиток і становлення цукробурякового виробництва має свою понад двохсотрічну історію з характерними особливостями формування і застосування системи важелів організаційно-економічного механізму, складові якого включають активізуючі заходи державного регулювання процесів функціонування галузі та мотиваційних факторів щодо підвищення ефективності виробництва цукрових буряків і цукру. На цій підставі нами виділені наступні етапи розвитку буряківництва і цукроваріння: 1-й етап – 1718–1917 рр. – дореволюційний; 2-й етап – умовно «революційного періоду», 1917–1921 рр.; 3-й етап – радянський період НЕПу – 1921–1927 рр.; 4-й етап – радянський період переважно директивного управління – 1928–1991 рр.; 5-й етап – початковий трансформаційний – побудова незалежної економіки та розвиток цукробурякового виробництва – 1991–1999 рр.; 6-й етап – державне регулювання ринкового розвитку цукробурякового виробництва в ринкових умовах – від 1999 р. і дотепер.

Зміна факторів впливу ринкової економіки та зовнішнього середовища позначилася на розвитку галузі, що призвело до зменшення посівних площ з 1,6 млн га у 1990 р. до 0,3 млн га у 2013 р.; нестабільності рівня врожайності за роками (найвищі показники: 411 ц/га – 2012 р. та 399 ц/га – 2013 р.); зменшення обсягів виробництва цукрових буряків від 44,3 млн т у 1990 р. до 10,8 млн т у 2013 р., що спричинило недовантаження цукрових заводів сировиною, зменшення кількості задіяних у виробничий процес – від 192 (1991 р.) до 38 (2013 р.), а відповідно і зменшення виробництва цукру з 6,8 млн т у 1990 р. до 1,2 млн т у 2013 р. та перетворення галузі з експортоорієнтованої на таку, що не завжди задовольняє внутрішній попит.

Суспільно-економічна значимість цукровиробництва полягає у вирішуваних галуззю завданнях, ефективність якої визначається задіяними важелями організаційно-економічного механізму та виявляється в першу чергу через основні потоки вихідної продукції, свідченням чого виступає галузевий баланс цукру (табл. 1).

У ході виконання дослідження було проведено регресійний аналіз залежності функції виручки від реалізації від елементів задіяних матеріально-технічних ресурсів: насіння, мінеральних добрив, пально-мастильних матеріалів, оплати послуг, інших матеріальних витрат, оплати праці з відрахуваннями на соціальні заходи, амортизації, інших прямих загальнопромислових витрат.

Таблиця 1

Динаміка балансу цукру в Україні за 2005-2013 рр., тис. т

Показники	Роки					
	2005	2010	2011	2012	2013	2013 р. у % до 2005 р.
Виробництво цукру-піску, всього	2139	1805	2586	2143	1263	59,1
у т.ч. з цукрових буряків	1900	1546	2331	2143	1263	66,5
Зміна запасів на кінець року	247	32	743	161	-680	в 2,8 раза менше
Імпорт*	177	90	48	10	11	6,2
Усього ресурсів	2069	1863	1891	1992	1954	94,4
Експорт	154	65	51	174	163	105,8
Витрачено на корм і втрати	120	94	82	105	105	87,5
Фонд споживання	1795	1704	1758	1713	1686	93,9

* – Без урахування імпортової цукрової сировини, використаної для виробництва цукру.

Джерело інформації: Статистичний збірник «Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Результати кореляційно-регресійного аналізу переконують, що ступінь тісноти зв'язку між досліджуваними ознаками є сильним. Одиницею виміру одночасного впливу, зумовленого варіацією трьох факторів, є коефіцієнт множинної детермінації. Варіація виручки на 54 % залежить від зміни досліджуваних чинників (найбільше – на 12,6 % від витрат на амортизацію та на 9,9 % від витрат на пально-мастильні матеріали), а на частку інших факторів припадає 46 % варіації результативного показника. Також важливою є системна оцінка складових механізму виробництва та переробки цукрових буряків.

Сумарний коефіцієнт детермінації становить:

$$d = d_1 + d_2 + d_3 + d_4 + d_5 + d_6 = 7,3\% + 8,5\% + 9,9\% + 6,8\% + 9,0\% + 12,6\% = 54\%$$

В результаті проведеного регресійного аналізу одержано рівняння регресії:

$$Y = 4527,9 + 1,186 * X_1 + 0,692 * X_2 + 1,198 * X_3 + 0,732 * X_4 + 0,95 * X_5 + 2,376 * X_6,$$

Отримані коефіцієнти при кожній змінній рівняння регресії означають міру впливу зміни їх одиниці на результативну ознаку.

Оцінка у динаміці показників економічної ефективності буряківництва у сільськогосподарських підприємствах України свідчить про наступне: собівартість цукрових буряків за досліджуваний період зросла в 2,3 раза, реалізаційна ціна – в 2,2 раза. Маса прибутку збільшувалась до 2011 р., а з 2012 р. різко зменшилася. Галузь буряківництва є рентабельною, але з різкими відхиленнями за роками: частка галузі у посівній площі зменшилася від 2,7 до 1,1 %, виручка від реалізації – від 6,0 до 1,0 %, сума прибутку – від 4,3 до 0,3 % (табл. 2).

Низька ефективність буряківництва, її нестабільність за роками зумовлена недосконалістю важелів організаційно-економічного механізму та існуванням перешкод в його реалізації (– 37,0 % у 2009 р. і 2,7 % у 2013 р.), що суттєво позначається на ефективності цукробурякового виробництва в цілому. Особливо важливими є: незавершеність інтеграційних процесів, ненадійність виконання угод,

слабка організаційна культура та низький рівень кваліфікації суб'єктів господарювання, недостатнє матеріально-технічне забезпечення, недотримання платіжної дисципліни суб'єктів господарювання тощо.

Таблиця 2

**Динаміка економічної ефективності буряківництва
у сільськогосподарських підприємствах України**

Показник	Роки					
	2005	2010	2011	2012	2013	2013 р. у % до 2005 р.
Урожайність, ц/га	261	289	385	421	421	161,3
Повна собівартість 1 т продукції, грн	170,3	417,6	380,4	371,5	388,9	228,3
Реалізаційна ціна 1 т, грн	178,5	487,3	519,2	430,0	399,6	223,9
Маса прибутку/збитку, млн грн	54,1	350,7	949,7	373,6	32,4	59,9
Прибуток/збиток, грн - на 1 га зібраної площі	105,6	808,6	2492,4	1793,7	150,6	142,6
- на 1 т реалізованої продукції	8,2	69,7	138,8	58,5	10,6	129,3
Рівень рентабельності, %	4,8	16,7	36,5	15,7	2,7	-2,1 п.
Частка галузі, %:						
у посівній площі	2,7	2,4	2,5	2,1	1,1	-1,6 п.
сумі реалізації продукції	6,0	3,4	3,8	2,3	1,0	- 5,0 п.
прибутку	4,3	2,8	4,8	1,8	0,3	- 4,0 п.

* Розраховано за даними Державної служби статистики України. Статистичний збірник «Рослинництво України» за 2013 рік /за ред. О.М. Прокопенко. К., 2014. – 190 с.

Аналіз взаємодії складових організаційно-економічного механізму підвищення ефективності цукробурякового виробництва показав тісний взаємозв'язок та певну їх підпорядкованість, що виявляється у здійсненні організаційних заходів із впровадження економічного механізму.

Виявлено руйнівні тенденції матеріально-технічної бази, зменшуються кількість функціонуючих цукрових заводів і рівень навантаження в них виробничих потужностей, знижується обсяг випуску цукру до рівня обсягів внутрішніх потреб. У 2013 р. квотовану частку на виробництво цукру отримали 67 цукрових заводів України, до переробки цукрових буряків готувалося 42 переробних підприємства загальною потужністю 145,6 тис.т/добу. Фактично процес цукроваріння у 2013 р. вели 38 підприємств виробничою потужністю 137 тис.т/добу (для порівняння: у 1990 р. – 510 тис.т/добу, 192 цукрових заводи, в 2000 р. – 404 тис.т/добу, 73 цукрових заводи).

У 2013 р. на цукрові заводи прийняли 9,22 млн т цукрових буряків, з них перероблено 9,06 млн т, вироблено 1,2 млн т цукру, з урахуванням перехідних запасів в обсязі 0,9 млн т потреби внутрішнього ринку забезпечені повністю. (табл. 3).

Основним показником якості цукрових буряків є вміст цукру. Якість сировини за останні роки майже не змінилася, цукристість буряків урожаю 2013 р. порівняно з 2012 р. підвищилась на 0,15 %, при загальній цукристості в цілому по галузі на 16,26 %. У середньому цукристість буряків відповідала базовій і становила понад

16 %, за винятком 2010 р. вона була дещо нижчою (15,3 %). У 2013 р. вихід цукру по Україні становив 13,35 % проти 12,95 % попереднього року, але менше ніж у 2011 р.

Таблиця 3

Основні показники роботи цукрової промисловості України

Показники	Роки					
	2005	2010	2011	2012	2013	2013 р. у % до 2005 р.
Прийнято цукрових буряків на переробку, млн т	14,90	13,37	17,79	17,55	9,22	61,9
Перероблено буряків, тис. т	14,43	13,03	17,37	17,17	9,06	62,8
Цукристість буряків, %	16,63	15,30	16,63	16,11	16,26	-0,4 п.
Кількість працюючих заводів, од.	116	73	77	63	38	32,8
Коефіцієнт роботи цукрових заводів, %	81,35	80,5	83,3	78,69	80,71	-0,6 п.
Тривалість сокодобування, діб	59,0	58,4	70,71	76,67	61,04	103,5
Втрати при зберіганні, %	3,2	2,52	2,38	2,15	1,70	-1,5 п.
Простої цукрових заводів, діб	243,8	385,5	143,3	102,1	54,3	22,3
Вихід цукру, %	13,14	11,86	13,46	12,95	13,35	+0,2 п.
Вироблено цукру, тис. т	1894	1546	2331	2226	1212	64,0
Втрати цукру у виробництві, %	0,91	0,93	0,83	0,91	0,85	-0,06 п.
Вміст цукру в мелясі, %	2,07	1,94	1,87	1,79	1,76	-0,31 п.

Джерело: Національна асоціація цукровиків України «Укрцукор»

Виявлено чітку тенденцію до зниження показника кількості заводів і тривалості сокодобування, хоча, якщо цукрових заводів стало менше, забезпеченість сировиною має зростати, але скорочуються посівні площі, господарства країни не мають наміру вирощувати неприбуткову культуру – цукрові буряки. У 2005–2013 рр. виробництво цукру забезпечували переважною мірою інтегровані структури, обсяги виробництва яких становили 65–85% від загальних обсягів виробленого цукру.

Непослідовність дії експортно-імпортних механізмів на ринку цукру України призводить до активного імпорту цукровмісної продукції з демпінговими наслідками впливу на цінову ситуацію, із відчутними економічними перевагами імпортерів відносно внутрішніх товаровиробників, особливо в умовах сезонних цінових коливань. При цьому експортні поставки цукру були незначними, насамперед з причини зменшення обсягів його виробництва та не конкурентоспроможності продукції за ціною та якістю: у 2010 р. експортовано лише 0,3 тис. т, ситуація дещо змінилася у 2012 р. – 174 тис. т, у 2013 р. – 123 тис. т.

Таким чином, організаційно-економічний механізм та його структурні складові є фундаментальною основою для підвищення ефективності функціонування цукробурякового виробництва України.

У третьому розділі – «**Напрями вдосконалення організаційно-економічного механізму підвищення ефективності цукробурякового виробництва**» – обґрунтовано концептуальні засади системної дії організаційно-економічного механізму, його впливу на підвищення ефективності цукробурякового виробництва, упорядкування взаємопов’язаності функцій організаційної та економічної складових даного механізму й галузевої системи управління, поглиблення рівня спеціалізації та концентрації в галузі і активізації процесів розвитку диверсифікації.

Організаційно-економічний механізм підвищення ефективності цукробурякового виробництва зумовлює необхідність узгодження його функцій з функціями системи управління при їх спрямуванні на досягнення цілей галузевого розвитку, з урахуванням на етапі планування сукупності впливів його організаційної та економічної складових. При цьому доцільним є обґрунтування готовності приймати альтернативні рішення в результаті зміни впливу зовнішнього середовища. При проведенні організаційних заходів важливим є порядок задіяння складових механізму на раціональне здійснення виробничих процесів і суб’єктів господарювання галузі (рис. 2).

Рис. 2. Організаційно-економічний механізм підвищення ефективності цукробурякового виробництва

Функції аналізу слід зосередити на визначенні результатів дії складових механізму та оцінки їх впливу на досягнення поставлених цілей. У процесі виконання функції регулювання варто оперативно вносити зміни в ті елементи

механізму, що не забезпечують підвищення ефективності галузі. На етапі стимулювання виправданим є залучення додаткових мотиваційних чинників щодо активізації участі суб'єктів господарювання в ефективному виконанні галузевих завдань.

Важливими інструментами удосконалення організаційно-економічного механізму підвищення ефективності цукробурякового виробництва є розвиток галузі на основі поглиблення спеціалізації, концентрації та інтеграції й диференційованого порядку застосування специфічних і загальних економічних інструментів та мотивацій щодо виробництва цукрових буряків у сприятливих і несприятливих регіонах. Сприятливими для виробництва цукрових буряків в Україні є: Волинська, Вінницька, Житомирська, Полтавська, Рівненська, Черкаська, Чернігівська області, в бурякосійних господарствах яких частка цукрових буряків у сівозмінах має бути в межах 15–20 %.

Узагальнення результатів аналізу регіональних особливостей вирощування цукрових буряків у 2013 р. свідчить, що з 25 регіонів цукрові буряки вирощували – 18, а в 7 регіонах виробництво культури не здійснювалося. В цілому результативність вирощування цукрових буряків у 2013 р. в Україні була на рівні самоокупності, що характеризує невисокий рівень рентабельності – 2,7 %. В 11 регіонах рівень рентабельності мав додатне, а у 7 регіонах – від'ємне значення.

Дієвим чинником організаційно-економічного механізму підвищення ефективності цукробурякового виробництва є диверсифікація використання вихідної продукції галузі, зокрема переробки цукрових буряків на біоетанол. Визначено загальну потребу в біоетанолі з урахуванням законодавчо встановленого відсотка його вмісту в пальному, на 2013 р. – 2,4 млн л.

Величину посівних площ цукрових буряків, необхідних для виробництва біоетанолу, розраховано на основі орієнтовного його виходу біоетанолу з 1 га з урахуванням урожайності, рівень якої має становити: на 2015 р. – 450 ц/га, а на 2020 р. – 550 ц/га. Потреба енергозбереження обумовить підвищення попиту на біоетанол, прогноз якого визначаємо на 2015 р. – 300 тис. т та 350 тис. т на 2020 р., відповідно прогноз виробництва цукрових буряків становитиме 4412 тис. т та 5147 тис. т у 2015 р. та 2020 р. Збільшення потреби в цукрових буряках для виробництва біоетанолу зумовить виокремлення частини площ для даних цілей, величина яких становитиме у 2015 р. 98 тис. га і 94 тис. га у 2020 р., з часткою в загальній площі вирощування культури відповідно за роками – 19,6 і 17,0 %.

Організаційною формою реалізації наведених пропозицій (як важливої складової організаційно-економічного механізму) є розробка державної галузевої програми виробництва біоетанолу. За поточного стану ринкової кон'юнктури ефект від переробки цукрових буряків на біоетанол вимірюватиметься економією витрат і становитиме від 248,3 до 300,2 млн грн у рік.

Організаційно-економічний механізм підвищення ефективності цукробурякового виробництва буде дієвим за умови забезпечення комплексних структурних і функціональних змін в економіці України, формування регульованого ринку цукру та визнання важливості цукробурякового виробництва для забезпечення продовольчої й енергетичної незалежності держави та державного протекціонізму розвитку галузі.

ВИСНОВКИ

1. Організаційно-економічний механізм є важливим чинником забезпечення розвитку та конкурентоспроможності економічних систем різних рівнів – від окремого суб'єкта господарювання до галузевого рівня і національної економіки в цілому. Визначальним при цьому є акценти щодо рівнів: на національному – це формування, впровадження, вдосконалення, а на господарському – це використання та адаптація. Суть організаційно-економічного механізму слід розглядати як складову господарського механізму і загального менеджменту, що через ефективну організаційну структуру, належну систему організаційних та економічних важелів, зв'язків та інструментів управління сприяє активізації виробничих процесів і діяльності суб'єктів господарювання з метою досягнення визначених цілей розвитку й підвищення загального ефекту.

2. Ефективне функціонування цукробурякового виробництва має певну специфіку, тому для підвищення його ефективності та досягнення визначених соціально-економічних цілей слід сформувати відповідний організаційно-економічний механізм. Підвищення впливу його складових на ефективність цукробурякового виробництва повинно бути взаємопов'язано з упорядкуванням функцій, раціонального розміщення галузі, ступенем диверсифікації виробництва, особливостей структурного співвідношення суб'єктів господарювання галузі та їх техніко-технологічного рівня, залежності результатів виробництва від ґрунтово-кліматичних умов, вимог щодо якості продукції, умов зберігання та переробки цукрових буряків, впливу процесів глобалізації та визначених стратегічних цілей розвитку галузі.

3. Методологічну основу формування організаційно-економічного механізму в цукробуряковому виробництві становлять обґрунтовані організаційно-економічні нормативно-правові засади, що базуються на вивченні еволюційних змін в економіці та цукробуряковому виробництві зокрема, мають враховувати трансформаційні процеси в умовах глобалізації, принципи конкуренції на ринках, у тому числі на ринку цукру. При цьому складові механізму мають бути узгоджені та взаємопов'язані із системою управління економічними процесами, враховувати дію законів ринкової економіки.

4. Дієвість організаційно-економічного механізму підвищення ефективності цукробурякового виробництва зумовлюється збалансованістю його складових методичними підходами до визначення якого є використання модельної диференційованої оцінки шляхом розрахунку інтегрального коефіцієнта як суми впливу окремих складових механізму на загальну ефективність виробництва, що є синергетичним результатом комбінованого застосування розрахункового та експертного методів оцінювання.

5. Визначено характерні етапи розвитку цукробурякового виробництва, протягом яких зміна впливу факторів зовнішнього середовища призвела до перетворення галузі з експортоорієнтованої на таку, що забезпечує лише внутрішні потреби держави. За результатами аналізу встановлено наявність суперечливих

тенденцій у розвитку галузі. На фоні коливання результативних показників, з одного боку, відзначається деяке підвищення рівня урожайності та цукристості коренеплодів, середньодобової продуктивності цукрових заводів і коефіцієнта використання потужностей, з іншого – нестабільність періоду сокодобування та кількості функціонуючих заводів, зменшення обсягів виробництва цукру і низький рівень рентабельності галузі. За результатами аналізу раціональності розміщення галузі визначено, що із 18 регіонів, де виробляють цукрові буряки, 13 регіонів за умовами вирощування належать до сприятливих, а 5 – до несприятливих.

6. Основні тенденції впливу складових організаційно-економічного механізму за виділеними етапами розвитку цукробурякового виробництва полягають у визначенні різного співвідношення його елементів, у застосуванні переважно економічних специфічних галузевих інструментів, недостатньому рівні кваліфікації управлінського персоналу, консервативності та відсутності гнучкості на господарському й державному рівнях управління щодо прийняття рішень з обґрунтування розміщення посівних площ цукрових буряків та диверсифікації використання продукції галузі, зокрема на технічні цілі.

7. Дієвість організаційно-економічного механізму цукробурякового виробництва обумовлена його включенням в загальну систему галузевого управління з урахуванням особливостей внутрішньогалузевих, міжгалузевих і зовнішньогалузевих зв'язків. При цьому підвищення ефективності його дії на виробничі процеси та суб'єкти господарювання галузі має забезпечуватися на основі раціонального розміщення галузі, поглиблення диверсифікації та упорядкування функцій.

8. Ефективність використання ресурсів у цукробуряковому виробництві значною мірою залежить від раціонального розміщення галузі в регіонах найбільш сприятливого вирощування цукрових буряків. З урахуванням цього доцільно застосовувати підхід з регулювання розміщення галузі, суть якого полягає у виділенні двох зон за сприятливістю природно-кліматичних умов та обґрунтуванні двокрокового порядку застосування коригуючих заходів із переважним запровадженням на першому етапі підтримуючих специфічних галузевих інструментів у зоні сприятливого вирощування культури, а на другому етапі – з додатковим запровадженням загальних інструментів.

9. Сприятливі ґрунтово-кліматичні умови та історичний досвід ведення сільськогосподарського виробництва обумовлюють необхідність стабільної пропозиції цукрових буряків суб'єктами господарювання галузі. Стратегічна перспектива її подальшого розвитку полягає в диверсифікації використання галузевої продукції, зокрема в обґрунтуванні переробки цукрових буряків на біоетанол як складової забезпечення енергетичної незалежності країни. Вирішенню цього стратегічного завдання буде сприяти задіяння організаційних та економічних програмних механізмів розвитку галузі.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях

1. Хаєцька О. П. Відродження та розвиток цукробурякового виробництва України / О. П. Хаєцька // Збірник наук. праць Вінницького держ. аграр. ун-ту. – 2006. – Вип. 26. – С. 36-41. (0,3 друк. арк.).
2. Хаєцька О. П. Ефективність виробничої діяльності цукрових заводів Вінниччини / О. П. Хаєцька // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. – К., 2007. – № 2. – С. 171–176. (0,8 друк. арк.).
3. Хаєцька О. П. Сучасні тенденції розвитку ринку цукру України / О. П. Хаєцька // Вісник Харк. нац. техн. ун-ту сільського господарства. Серія: Економічні науки. – Х.: ХНТУСГ, 2007. – Вип. 53.– С.271–275. (0,3 друк. арк.).
4. Хаєцька О. П. Тенденції розвитку цукробурякового виробництва / О. П. Хаєцька // Збірник наукових праць Вінницького держ. аграр. ун-ту. – Вінниця, 2008. – Вип. 35. – С. 156–165. (0,3 друк. арк.).
5. Хаєцька О. П. Теоретичні аспекти механізму функціонування цукробурякового виробництва / О. П. Хаєцька // Збірник наукових праць Вінницького держ. аграр. ун-ту. – Вінниця, 2008. – Вип. 36. – С. 260–264. (0,3 у. д.а.).
6. Хаєцька О. П. Зародження, становлення та розвиток цукробурякового виробництва в Україні / О. П. Хаєцька // Збірник наукових праць Вінницького держ. аграр. ун-ту. – Вінниця, 2009. – Вип. 39. – Т. 2. – С. 62–73. (0,6 друк. арк.).
7. Хаєцька О. П. Диверсифікація використання продукції цукробурякового підкомплексу / О. П. Хаєцька // Науковий вісник Львівського нац. ун-ту ветер. медицини та біотехнології ім. С. З. Гжицького. – Львів, 2010. – № 1 (43), Т. 12. – С. 589–593. (0,3 друк. арк.).
8. Хаєцька О. П. Підвищення економічної ефективності виробництва цукру та переробки цукрових буряків / О. П. Хаєцька // Збірник наук. праць Таврійського держ. агротехнол. ун-ту. Серія: Економічні науки. – Мелітополь: Вид-во Мелітопольська типографія «Люкс», 2010. – № 2 (10). – С. 382–388. (0,5 друк. арк.).
9. Хаєцька О. П. Економічні особливості виробництва біоетанолу з цукрових буряків в сучасних умовах / О. П. Хаєцька // Збірник наук. праць Вінницького держ. аграр. ун-ту. Серія: Економічні науки [редкол.: Г.М. Калетнік та ін.]. – Вінниця, 2011. – Вип. 1 (48). – С. 15–19. (0,4 друк. арк.).
10. Хаєцька О. П. Проблеми інвестиційно-інноваційного розвитку цукробурякового підкомплексу України / О. П. Хаєцька // Науковий вісник Нац. ун-ту біоресурсів і природокористування України. Серія: «Економіка, аграрний менеджмент, бізнес» [редкол.: Д.О. Мельничук (відп. ред.) та ін.]. – К.: ВЦ НУБіП України, 2011. – Вип. 168. – С. 356–361. (0,45 друк. арк.).
11. Хаєцька О. П. Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності в цукробуряковому виробництві / О. П. Хаєцька // Збірник наук. праць Таврійського держ. агротехнол. ун-ту. Серія: Економічні науки [за ред. М. Ф. Кропивка]. – Мелітополь: Вид-во Мелітопольська типографія «Люкс», 2012. – № 2 (18), Т. 5. – С. 324–330. (0,4 друк. арк.).

12. Хаєцька О. П. Підвищення конкурентоспоможності продукції цукробурякового виробництва / О. П. Хаєцька // Збірник наук. праць Таврійського держ. аграр. ун-ту. Серія: Економічні науки [за ред. М. Ф. Кропивка]. – Мелітополь : Вид-во Мелітопольська типографія «Люкс», 2013. – №2 (22), Т. 4. – С. 306–313. (0,5 друк. арк.).
13. Хаецкая О. П. Свеклосахарное производство Украины: особенности развития / О. П. Хаецкая // **Сахар. – 2013. – №5. – С. 24–26. (0,35 друк. арк.).**
14. Хаєцька О. П. Вплив складових організаційно-економічного механізму на ефективність функціонування цукробурякового виробництва / О. П. Хаєцька // Ефективна економіка. – К., 2014. – № 12. – **Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua>** (0,5 друк. арк.).

Тези доповідей на науково-практичних конференціях

15. Хаєцька О. П. Проблеми розвитку цукробурякового підкомплексу регіону та шляхи їх вирішення / О. П. Хаєцька : матеріали всеукр. конф. молод. учених, (м. Умань, 21-22 лют. 2007 р.) ; ред. кол. Копитко П. Т. та ін. – Умань, 2007. – С. 116–117. (0,2 друк. арк.).
16. Хаєцька О. П. Економічні аспекти формування ринку біопалива в Україні / О. П. Хаєцька: матеріали міжнар. наук.-техн. конф. [«Земля України – потенціал енергетичної безпеки держави»], (м. Вінниця, 24–26 берез. 2010 р.). – Вінниця, 2010. – Вип. 42. - Т.1 – С. 60–66. (0,5 друк. арк.).
17. Хаєцька О. П. Економічні проблеми сучасного розвитку цукробурякового виробництва в Україні / О. П. Хаєцька : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. [«Трансформаційна динаміка розвитку агропромислового виробництва (присвячена 30-річчю заснування університету)»], (м. Вінниця, 15–16 берез. 2012 р.). – Вінниця, 2012. – С. 101–103. (0,2 друк. арк.).
18. Хаєцька О. П. Конкурентоспоможність продукції цукробурякового виробництва / О. П. Хаєцька : матеріали II міжнар. наук.-практ. конф. [«Реформування економічної системи України в контексті міжнародного співробітництва»], (м. Вінниця, ВТЕІ КНТЕУ, 19–23 трав. 2014 р.). – Вінниця: Центр підготовки наукових та навчально-методичних видань ВТЕІ КНТЕУ, 2014. – Ч.1. – С.186–190. (0,7 друк. арк.).
19. Хаєцька О. П. Особливості функціонування цукробурякового підкомплексу України / О. П. Хаєцька : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. [«Менеджмент XXI сторіччя»], (м. Вінниця, 22-23 трав. 2014 р.). – Вінниця, 2014. – Ч.1. – С.36–38. (0,2 друк. арк.).

АНОТАЦІЯ

Хаєцька О. П. Організаційно-економічний механізм підвищення ефективності цукробурякового виробництва. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. – Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки», Київ, 2015.

Дисертація присвячена обґрунтуванню теоретико-методологічних основ організаційно-економічного механізму як економічного поняття, визначенню концептуальних засад формування зазначеного механізму з підвищення ефективності функціонування цукробурякового виробництва, узагальненню методичних підходів з оцінки його дії на ефективність цукробурякового виробництва.

Узагальнено умови та особливості функціонування галузі буряківництва з виділенням шести характерних етапів розвитку. Охарактеризовано перелік складових організаційного та економічного механізмів регулювання цукробурякового виробництва в процесі еволюції галузі й особливості впливу на ефективність вирощування цукрових буряків і їх переробки на цукор, а також механізми експортно-імпортного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в галузі.

Обґрунтовано напрями вдосконалення організаційно-економічного механізму підвищення ефективності цукробурякового виробництва на основі упорядкування взаємопов'язаності функцій механізму і галузевої системи управління, активізації процесів розвитку диверсифікації та поглиблення рівня спеціалізації в галузі.

Основні результати дисертаційної роботи поглиблюють теоретико-методичні засади, узагальнюють практичний досвід та обґрунтовують пропозиції з удосконалення організаційно-економічного механізму підвищення ефективності цукробурякового виробництва.

Ключові слова: організаційно-економічний механізм, складові механізму, підвищення економічної ефективності, цукробурякове виробництво, спеціалізація, диверсифікація.

АННОТАЦИЯ

Хаецкая О. П. Организационно-экономический механизм повышения эффективности сахаросвекловичного производства. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.03 – экономика и управление национальным хозяйством. – Национальный научный центр «Институт аграрной экономики», Киев, 2015.

Диссертация посвящена исследованию теоретических и методических основ, разработке практических рекомендаций по повышению эффективности организационно-экономического механизма сахаросвекловичного производства.

Организационно-экономический механизм рассмотрен как важный фактор обеспечения развития и конкурентоспособности экономических систем различных уровней – от отдельного предприятия в отрасли и на уровне национальной экономики. Определяющим при этом являются акценты относительно этих уровней: на национальном – формирование, внедрение, совершенствование, а на хозяйственном – использование и адаптация. В авторской трактовке его суть рассматривается как составляющая хозяйственного механизма и общего менеджмента. Этот механизм проявляет свое воздействие через организационную структуру, систему организационных и экономических элементов, связей и методов управления и оказывает влияние на хозяйственные процессы и субъекты

хозяйствования с целью достижения определенных целей развития и повышения общего эффекта.

Функционирование отрасли сахаросвекловичного производства в экономике имеет определенную специфику. Поэтому для обеспечения ее эффективной работы по достижению определённых общественно-экономических целей следует сформировать соответствующий организационно-экономический механизм. При обосновании влияния его составляющих на сахаросвекловичное производство следует учитывать особенности структурного соотношения субъектов отрасли и их технико-технологического уровня производства, зависимость результатов выращивания культуры от воздействия почвенно-климатических условий, требования к качеству продукции, условиям хранения и переработки сахарной свеклы, влияния процессов глобализации с учетом определенных стратегических целей развития отрасли.

Методологическую основу формирования организационно-экономического механизма в сахаросвекловичном производстве составляют обоснованные организационно-экономические нормативно правовые принципы, которые базируются на изучении эволюционных изменений в экономике и сахаросвекловичном производстве в частности, должны учитывать трансформационные процессы в условиях глобализации, принципы конкуренции на рынках, в том числе на рынке сахара.

Оценка современного состояния сахаросвекловичного производства лишена системности развития и функциональности. Характеристика рыночной конъюнктуры свидетельствует о стихийных колебаниях производства сахарной свеклы и сахара в связи с сокращением его производства (2008, 2009 и 2013 гг.) или перепроизводством (2006, 2011 и 2012 гг.) – соответственно 1,6; 1,3 ;1,2 млн т и 2,6; 2,3; 2,1 млн т. За период с 1990 по 2013 гг. убранная площадь уменьшилась в 5,9 раз (с 1605 тис. га к 271 тис. га); урожайность в 2000 – 2005 гг. была низкой, высокие показатели были достигнуты в 2008 г. (356 ц/га), 2012 г. (411 ц/га) и 2013 г. (399 ц/га), валовый сбор корнеплодов уменьшился в 3-4 раза.

Обобщены условия и особенности функционирования отрасли свекловодства с выделением шести характерных этапов развития. Охарактеризованы составляющие организационного и экономического механизмов регулирования сахаросвекловичного производства в процессе эволюции отрасли и особенности их влияния на эффективность выращивания сахарной свеклы и ее переработки на сахар, а также механизмы экспортно-импортного регулирования хозяйственной деятельности в отрасли.

Действенность организационно экономического механизму повышения эффективности сахаросвеклового производства предопределяется сбалансированностью его составляющих методическими подходами к определению которого является использование модельной дифференцированной оценки путем расчета интегрального коэффициента как суммы влияния отдельных составляющих механизма на общую эффективность производства, которое является синергическим результатом комбинированного применения расчетного и экспертного методов оценивания.

Обоснованы направления совершенствования организационно-экономического механизма повышения эффективности сахаросвекловичного производства на основе упорядочения взаимосвязи функций механизма и функций отраслевой системы управления, активизации процессов развития диверсификации и повышения уровня специализации в отрасли.

Благоприятные почвенно-климатические условия и исторический опыт ведения сахарного производства обуславливают необходимость стабильного предложения сахарной свеклы субъектами ведения хозяйства. Стратегическая перспектива ее развития заключается в диверсификации использования отраслевой продукции, в частности - переработки сахарной свеклы на биоэтанол. Решению этого стратегического задания будет способствовать задействование организационных и экономических программных механизмов развития отрасли.

Основные результаты диссертационной работы углубляют теоретико-методические основы, обобщают практический опыт и положены в основу предложений по усовершенствованию организационно-экономического механизма повышения эффективности свеклосахарного производства.

Ключевые слова: *организационно-экономический механизм, составляющие части механизма, повышение экономической эффективности, сахаросвекловичное производство, специализация, диверсификация.*

Summary

Khaetska O. P. Organization and economic mechanism for increasing the efficiency of production of sugar beet and sugar. – Manuscript.

Dissertation for scientific degree of Candidate of Economic sciences on speciality 08.00.03 - Economy and Management of National Economy. - National scientific center «Institute of agrarian economy», Kyiv, 2015.

The thesis is devoted to the grounding of theoretical and methodological bases of organization and economic mechanism as economic concept, determining of conceptual bases of formation of specified mechanism to increasing of efficiency of sugar beet production, generalization of methodical approaches to assess its impact on the effectiveness of sugar beet production.

Conditions and peculiarities of functioning of sugar beet branch are summarized with the picking out of 6 typical stages of development. List of components of organization and economic mechanisms of regulation of sugar beet production in the evolution industry process and features its influence on effectiveness of cultivation of sugar beet and its processing for sugar, mechanisms of export and import adjustment of external business activity of the branch are characterized.

Directions of improvement of organization and economic mechanism for increasing the efficiency of sugar beet production are substantiated on the basis of adjustment of interrelation between functions of the mechanism and the industry management system, activization of process of diversification development and extending of specialization level in branch.

Main results of thesis deepened theoretical and methodical foundation, generalized practical experience and substantiated propositions for perfection of organization and economic mechanism for increasing of effectiveness of sugar beet production.

Keywords: organization and economic mechanism, component of mechanism, increasing of economic efficiency, sugar beet production, specialization, diversification.

Підп. до друку 02.03.2015. Формат 60×90/16. Папір офсетний.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9. Наклад 130 пр. Зам. 24.

Видання та друк – Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»
03127, м. Київ-127, вул. Героїв оборони, 10.

Свідоцтво суб'єктів видавничої справи ДК № 2065 від 18.01.2015 р.